

УДК 316.614.5

Сіданіч І. Л.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, управління та адміністрування ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ

Бєлоєд Я. П.

здобувач вищої освіти групи ПВШ-17-Х1 ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ

ЧИННИКИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Анотація. У статті висвітлено проблему готовності студентів до сімейного життя. З'ясовано, що психологічна готовність до створення сім'ї – це активний стан особистості, що характеризується наявністю певної системи установок, сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні стосунки між подружжям, а також відповідних мотивів і здібностей.

Ключові слова: сім'я, шлюб, психологічна готовність, студентська молодь, чинники готовності до сімейного життя, шлюбно-сімейні домагання, відповідальність, сімейні цінності.

ФАКТОРЫ, ОБУСЛОВЛИВАЮЩИЕ ГОТОВНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Аннотация. В статье освещена проблема готовности студентов к семейной жизни. Выяснено, что психологическая готовность к созданию семьи - это активное состояние личности, характеризующееся наличием определенной системы установок, семейных ценностей, ориентированных на позитивные отношения между супругами, а также соответствующих мотивов и способностей.

Ключевые слова: семья, брак, психологическая готовность, студенты, факторы готовности к семейной жизни, брачно-семейные притязания, ответственность, семейные ценности.

FACTORS THAT DETERMINE THE READINESS OF STUDENT YOUTH TO FAMILY LIFE

Abstract. The article deals with the problem readiness of students to family life. It was found out that psychological readiness for the creation of a family is an active state of the person, characterized by the presence of a certain system of attitudes, family values, oriented on the positive relationship between spouses, as well as relevant motives and abilities.

Key words: family, marriage, psychological readiness, student youth, factors of readiness for family life, marriage and family aspirations, responsibility, family values.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідниками відзначаються деякі несприятливі явища, що відбуваються в сім'ї в даний час, такі факти, як зниження рівня народжуваності, збільшення кількості розлучень та неповних сімей, руйнування сімейних цінностей, ослаблення мотивів створення сім'ї, відкладання шлюбів, поширення асоціальних стосунків у сім'ях.

Пріоритет матеріальних інтересів над духовно-моральними цінностями, руйнування культури сім'ї, втрата нею важливих виховних функцій призводить до вступу в самостійне доросле життя морально і духовно невідповідно підготовлених молодих людей.

З метою усунення цих негативних явищ необхідний пошук шляхів зміцнення інституту сім'ї та формування у молодого покоління готовності до сімейного життя.

Студентські роки – це не тільки період для отримання вищої освіти, а й сприятлива пора для створення сім'ї. Підготовка студентської молоді до сімейного життя виключно важлива як для своєчасного створення сім'ї та виховання дітей, так і для зміцнення сімейних стосунків. Недостатня готовність студентської молоді до сім'ї та шлюбу значно гальмує як індивідуальний, так і суспільний розвиток. У зв'язку з цим існує потреба у виявленні та всебічному вивченні чинників, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сім'ї завжди були в центрі уваги педагогів, психологів, соціологів. Певний внесок у вивченні інституту сім'ї та шлюбу внесли Т. Андрєєва, К. Вітек, І. Гребенніков, І. Дубровіна, О. Кляпець, С. Ковальов, М. Обозов, Г. Оніщенко, А. Прихожан, В. Постовий, В. Сатір та ін.

Проблема підготовки молоді до шлюбу, питання формування сімейних стосунків, типології функцій сім'ї досліджувалась у роботах І. Волги, Т. Говоруна, І. Голода, В. Горелика, З. Кисарчука, С. Лаптенка.

На думку А. Денисенко психологічна готовність до шлюбу – це стійкий стан особистості, що характеризує певну систему соціальних установок, поглядів та сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні стосунки між подружжям [6, с. 13].

Дослідженню чинників, що впливають на готовність молоді до сімейного життя, присвячено роботи таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як І. Дубровіна, О. Кляпець, Я. Коломінський, С. Ковальов, Ф. Кочкарова, Б. Круглов, Т. Ларіна, Т. Левицька, М. Обозов, О. Чебикін, Э. Эйдемилер, Т. Юферева.

На думку Т. Левицької, готовність студентів до сімейного життя є складним психологічним утворенням, що залежить від низки суб'єктивних та об'єктивних чинників. До суб'єктивних чинників можна віднести: вік студентів, сприятливий для створення сім'ї та народження дитини;

темперамент і характер; мотиви, що спонукають молодь до шлюбу; соціальна зрілість. Що стосується основних об'єктивних чинників, то такими є: вплив суспільної думки (страх залишитися «старою дівою», приклад друзів, які вже мають власну сім'ю); бажання батьків не пропустити вигідну кандидатуру для шлюбу дитини, широкі можливості для вибору супутника життя у навчальному закладі [12, с. 10].

У дослідженнях таких авторів як А. Кочетов, В. Сатір, Е. Фромм, зазначено, що такий фактор як любов сприяє благополуччю у подружньому житті. Відповідно до проведених досліджень, серед партнерів, які вступають у шлюб на основі любові та спільності поглядів виявлено максимальну кількість позитивних відносин між подружжям. Однак особам, які орієнтовані виключно на свої почуття без збереження духовної близькості, довелося пережити розчарування.

Наступний фактор психологічної зрілості, як стверджує Л. Богданова, виражається у здатності контролювати свої бажання і почуття. Вона передбачає здатність від чогось відмовитися; спокійну мужню реакцію на розчарування і поразки; відсутність агресії на зауваження та вимоги; відсутність примх; самостійність і почуття реальності; відсутність егоцентризму.

Психологічна сумісність або особистісні характеристики подружжя, на думку А. Волкової та М. Обозова, особливо важливі в розвитку подружніх взаємин. Відомо, що психологічна сумісність партнерів сприяє розвитку розуміння, схвалення та прийняття партнера, отже, є джерелом моральної та емоційної підтримки.

Важливість наявності у молодих людей чітких уявлень про сімейне життя в дошлюбний період підкреслюється І. Гребенніковим. Дослідник виділяє такі фактори психологічної готовності вступу у шлюб як: сформованість ідеалу сучасної сім'ї, уявлення про те, навіщо вступають у

шлюб, чого чекають від нього, які сімейні відносини хочуть побудувати, які обов'язки на них накладає подружжя, батьківство [4, с. 46].

Мета статті полягає у визначенні провідних чинників, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Цілісне розуміння готовності до сімейного життя неможливе без знання чинників, які її обумовлюють. На основі проведеного аналізу наукової літератури з даної проблематики, всі фактори готовності студентської молоді до створення сім'ї можна розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні чинники. До першої групи, де розглядаються внутрішні чинники, відносяться: мотиви вступу в шлюб, психологічна сумісність партнерів, шлюбно-сімейні домагання, особливості темпераменту, відповідальність, емпатія. У другу групу, тобто в зовнішні фактори, включені: характеристики дошлюбного спілкування партнерів, матеріальне становище партнерів, вплив батьківської сім'ї, вищого навчального закладу, засобів масової інформації.

Першим внутрішнім чинником готовності студентської молоді до сімейного життя, який варто розглянути, є мотиви, що спонукають її до шлюбу.

Мотиви створення сім'ї необхідно розглядати не як короткочасний душевний порив, а як тривалий процес, в результаті якого погляди, установки і орієнтації, що сформувалися в певній обстановці, спонукають людей до активізації своєї діяльності в напрямку задоволення своїх соціальних та природних потреб у шлюбі. У цьому випадку можна зробити висновок, що чим вище ступінь зрілості поглядів і установок на шлюб, тим вище і соціальна зрілість породжуваних ними мотивів вступу в шлюб. У сучасній психології розрізняють три мотивації на шлюб у молоді: мотивація на сам факт шлюбу, мотивація на певний тип шлюбу, мотивація на певну людину.

Щодо психологічної сумісності партнерів, то вона є найважливішою умовою стабільності і благополуччя подружньої пари. Сумісність визначають як взаємне прийняття партнерів, засноване на оптимальному поєднанні – схожості або взаємодоповнення – ціннісних орієнтацій, особистісних і психофізіологічних особливостей. Сумісність може бути описана в основному двома характеристиками взаємодії: показниками суб'єктивної задоволеності партнером (психологічний ознака) і показниками емоційно-енергетичних витрат при спілкуванні з ним (фізіологічний ознака).

Шлюбно-сімейні домагання – комплекс вимог, бажань, очікувань, надій, що переживаються людиною стосовно свого майбутнього шлюбу. Взаємопов'язаними компонентами шлюбно-сімейних домагань є домагання стосовно шлюбного партнера, дітей та взаємин у родині. Важливість узгодженості шлюбно-сімейних домагань двох партнерів підтверджується тим, що серед факторів, які мають вплив на благополуччя подружнього життя, особливого значення набуває збіг відношення до сімейних цінностей та уявлення про рольову поведінку, невідповідність яких призводить до підвищення конфліктності та погіршення психологічного клімату в сім'ї.

Особливості темпераменту майбутнього подружжя накладають відбиток на способи поведінки і спілкування в сім'ї. С. В. Ковалев вважає, що пари, утворені з людей однакових темпераментів, характеризуються низькою стабільністю, бо всім їм чогось не вистачає: двом холерикам – спокою; двом меланхолікам – бадьорості та енергії; двом флегматикам – ініціативи і швидкості реагування, а двом сангвінікам – чутливості і послідовності [10, с. 126].

Іншою властивістю готової до подружнього життя особистості є прийняття на себе відповідальності за своє життя, за свою сім'ю, за своїх близьких. Поняття "локусу контролю" характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам (екстернальний, зовнішній локус контролю) чи власним зусиллям

(інтернальний, внутрішній локус контролю). Саме локус контролю є одним із провідних факторів, що визначає психологічну зрілість, самоповагу і самостійність особистості, які, у свою чергу, характеризуються усвідомленням та взяттям на себе відповідальності за власне життя, взаємини, партнера, за дітей. Саме здатність брати на себе відповідальність за долю інших є головною ознакою дорослості [1, с. 37].

Емпатія є важливим чинником психологічної готовності студентів до шлюбу, що забезпечує міцність емоційних взаємин подружжя. Сам термін «емпатія» у сучасній психології визначається як «розуміння емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини». Людина, здатна до емпатії має наступні характеристики: вона проявляє терпимість до вираження емоцій іншою людиною; здатна глибоко вникати во внутрішній світ співрозмовника; готова адаптувати своє сприймання до сприймання іншої людини з метою досягнення ще більшого розуміння того, що з нею відбувається [12, с. 9].

Розгляд зовнішніх чинників готовності студентської молоді до сімейного життя треба розпочати з характеристики дошлюбного спілкування пари.

Дошлюбний період – дуже приємний час, багатий на позитивні та емоційно насичені враження, який має велику психологічну значимість для благополуччя майбутнього подружжя. Основними психологічними завданнями цього періоду є формування реалістичного бачення партнера і прийняття його з усіма достоїнствами та недоліками, накопичення спільних переживань та вражень, пізнання одне одного, перевірка прийнятого рішення одружитися [4, 37 с.].

Щодо матеріального становища шлюбних партнерів, то сучасні економічні проблеми українського суспільства залишають молоді мало шансів на оптимістичне ставлення до свого майбутнього і багато сумнівів щодо можливості його матеріально забезпечити. Невпевненість у

спроможності забезпечувати сім'ю часто гальмує її створення чи розширення. Особливо ця ситуація позначилася на народжуваності, адже з погіршенням економічної ситуації в країні зростає "ціна дитини": дорожчають продукти харчування, дитячі товари, ліки, послуги дитячих садків тощо.

Що стосується впливу батьківської сім'ї на готовність молоді до вступу у шлюб, то її структура і соціально-психологічні характеристики мають великий вплив на формування уявлень молоді про подружнє життя, формування шлюбно-сімейних домогань, їх ставлення до протилежної статі. Культура взаємин подружжя є для дівчат та юнаків наочним і найголовнішим уроком сімейного життя, і багато в чому визначає їх установки на шлюб і сім'ю. Молода людина вбирає в себе все, що відбувається в сім'ї як «губка» і надалі, в більшості випадків, проектує все на свою власну сім'ю.

Велике значення у розвитку психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї має вплив вищого навчального закладу. Згідно з поглядами деяких дослідників, робота виховних структур ВНЗ повинна бути спрямована на формування у студентів відношення до сім'ї як до важливої цінності; розширення уявлень про особливості подружніх взаємовідносин, народження та виховання дітей; підвищення відповідальності молоді за сімейне життя; розвиток таких якостей, як поважне ставлення до бажань та потреб членів сім'ї, рівність у правах, довіра, взаємодопомога та взаємопідтримка подружжям один одного.

В останні десятиліття величезний вплив на формування готовності до шлюбу у молоді має засоби масової інформації. Сьогодні молодь значною мірою засвоює ролі й правила поведінки з телевізійних передач, фільмів, журналів, книг та інших засобів масової комунікації. Символічний зміст, представлений у цих медіа, впливає на процес соціалізації, сприяючи формуванню певних цінностей і зразків поведінки. Можна вважати встановленим фактом, що перегляд телепередач серйозно впливає як на моральний розвиток молоді, так і його соціальну й статеву ідентифікацію.

Крім того, ЗМІ значно збіднюють спілкування в подружніх стосунках, формують пасивного співрозмовника.

Висновки. Таким чином, готовність до створення сім'ї є складним психологічним утворенням, що детерменується багатьма взаємопов'язаними чинниками. Всі фактори готовності студентської молоді до створення сім'ї можна розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні чинники. До першої групи, де розглядаються внутрішні фактори, відносяться: мотиви вступу в шлюб, психологічна сумісність партнерів, шлюбно-сімейні домагання, особливості темпераменту, відповідальність, емпатія. У другу групу, тобто в зовнішні фактори, включені: характеристики дошлюбного спілкування партнерів, матеріальне становище партнерів, вплив батьківської сім'ї, засобів масової інформації та вузу.

Складна взаємодія цих чинників визначає, наскільки успішно буде складатися сімейне життя та наскільки гармонійними будуть взаємини у майбутнього подружжя.

Перспективним напрямом дослідження у цій сфері є дослідження рольових очікувань та шлюбно-сімейних домагань у студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М. : Класс, 1992. – 204 с.
2. Глазунов С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків / С. В. Глазунов // Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту: Соціологія. Філософія. Політологія. – Д., 1999. – С. 123-128.
3. Гребенников И. В. Основы семейной жизни / И. В. Гребенников. – М. : Просвещение, 1991. – 158 с.
4. Гридковець Л. М. Подолання подружніх конфліктів / Л. М. Гридковець // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 8. – С. 37-38.
5. Говако Б. И. Студенческая семья / Б. И. Говако. – М. : Мысль, 1988. – 158 с.
6. Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук :

спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. О. Денисенко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 17 с.

7. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин, – М. : КСП, 1996. – 160 с.

8. Каблуков В. А. Проблемы студенческих семей / В. А. Каблуков. – К. : УССР : Знание, 1989. – 45 с.

9. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : Методичні рекомендації / О. Я. Кляпець, Т. О. Ларіна. – К. : Міленіум, 2009. – 104 с.

10. Ковалев С. В. Психология современной семьи: информ.-метод. материалы по курсу этика и психология семейной жизни / С. В. Ковалев. – М. : Просвещение, 1988. – 208 с.

11. Кочкарова Ф. Я. Психологическая готовность студентов-юристов к созданию семьи : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ф. Я. Кочкарова ; Карачаево-Черкесский Гос. ун-т. – Карачаевск, 2006. – 141 с.

12. Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Т. Л. Левицька; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2009. — 20 с.

13. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. – К. : Либідь, 1990. – 192 с.

14. Постовий В. Г. Сучасна сім'я і педагогіка. / В. Г. Постовий; Ін-т системних досліджень освіти; АПН України. Ін-т педагогіки. – К. : Освіта, 1994. – 64 с.

15. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособ. для вузов / Л. Б. Шнейдер. – Изд. 3-е. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2007. – 736 с.

Матеріали подано в авторській редакції